

MTM

Rapport: Fokusgrupper med studenter

December 2014, Markör Marknad och Kommunikation AB

Uppdrag: Användarundersökning
Beställare: MTM
Kontaktperson MTM: Pia Hasselrot
Projektledare Markör: Sofia Palmér & Anders Holmquist
Datainsamlingsperiod: september-oktober 2014

Markör Marknad och Kommunikation AB

Markör hjälper större företag och organisationer att fatta rätt beslut – det gör vi genom utredningar, undersökningar och utvecklingsarbete på plats hos våra kunder.

Innehåll

1.	Bakgrund och syfte	5
2.	Teknisk beskrivning.....	5
2.1	Rekrytering	5
2.2	Utformning av samtalsguide.....	6
2.3	Genomförande	6
3.	Disposition	7
4.	Resultat	8
4.1	Om deltagarna i fokusgruppen.....	8
4.1.1	Hjälpmedel	8
4.2	Hur och när studerar deltagarna med talböcker	10
4.3	Funktioner	13
4.3.1	Appen Legimus	Fel! Bokmärket är inte definierat.
4.3.2	Hur fungerar navigeringen?	14
4.3.3	Syntetiskt tal kontra mänskligt tal.....	15
4.3.4	Talböcker med text.....	17
4.4	MTM:s talböcker.....	20
4.4.1	Tiden	21
4.4.2	Inläsningen - den mänskligt inlästa.....	22
4.4.3	Inläsningen - talsyntesen Tora	22
4.4.4	Layout.....	23
4.4.5	Att beställa böcker.....	23
4.4.6	Informationen	23
4.5	Svårigheter kring kursstart	25
4.6	Snabb leverans	25
4.7	Eget talsyntesprogram	27
4.8	Annan litteratur	28
4.9	Framtid	29
5.	Summerande slutdiskussion	31
5.1	Om deltagarna	31
5.2	Att studera med talbok	32
5.3	MTM:s talböcker.....	33
5.4	Förbättringar och önskemål	33
5.5	Lässtrategier	34

5.5.1	De som i princip enbart lyssnar på talboken	34
5.5.2	De som använder sig av talboken som komplement till den ordinarie kurslitteraturen.....	34
5.5.3	De som använder sig av talboken med text som ersättning för kurslitteratur	35
5.6	Markörs slutsatser	35

1. Bakgrund och syfte

Den tekniska utvecklingen gör att studenters studiesituation ändras snabbt. E-material, campuslicenser på högskolan, smarta telefoner och surfplattor påverkar sättet man studerar och i förlängningen vilket typ av service studenter behöver från MTM. 2010 genomförde därför MTM en enkätundersökning bland studenter 2010. Undersökningen gav dock inte svar på alla frågor utan behöver kompletteras med en kvalitativ studie. Frågeställningarna i den kvalitativa studien utgår från studentens läsande och dennes behov av tillgänglighet. För att avgränsa sig vill MTM främst undersöka följande fyra områden:

1. Talböcker

Majoriteten av studenterna väljer talböcker, därför fokuserar undersökningen på detta medium. Området bör täcka men inte begränsas till hur talböcker används i studiesituationen, hur studenterna anser att det fungerar att studera med talböcker, hur de olika funktionerna i en talbok används samt synen på MTM:s talsyntes.

2. Elektronisk text

Eftersom talböcker enbart kan täcka en del av studenternas behov av kurslitteratur kommer vi även undersöka deras användande av elektronisk text. Hur används elektronisk text och hur anser studenterna att försörjningen och användandet fungerar.

3. Hjälpmedel

För att ta del av talböcker och elektronisk text underlättar det om man har olika hjälpmedel. MTM vill undersöka vilka hjälpmedel studenterna har och vilket stöd de får från högskolorna.

4. Framtiden

För att kunna utveckla sin service behöver MTM veta vilka behov studenterna har de som inte får stöd med idag samt hur vill de läsa i framtiden.

Denna rapport redovisar resultaten från den nu genomförda kvalitativa undersökningen bland studerande. Resultatet kommer att ligga till grund för MTM:s fortsatta arbete med att utveckla de medier och tjänster som studenterna erbjuds.

2. Teknisk beskrivning

2.1 Rekrytering

Målgruppen för undersökningen är studenter som finns registrerade i Legimus på fyra utvalda lärosäten; Linköping, Mälardalen, Stockholm och Örebro.

MTM skickade ut ett mail till studenterna med information om syftet med undersökningen. I mailet uppmanades studenterna att anmäla sitt intresse för att delta. För att få en god spridning utifrån bakgrundsvariablerna, kön, ålder, utbildning, och läsnedsättning bjöds studenterna in till att delta. I Linköping, Stockholm och Örebro fick Markör tacka nej till några utifrån att intresset för att delta var relativt stort. I Mälardalen var det svårare att få ihop tillräckligt många som var intresserade av att delta varpå beslut fattades om att ställa in fokusgruppen och i stället genomföra en ytterligare i Stockholm.

Totalt har 31 studenter kommit att delta fördelat enligt följande:

- 8 studenter, Linköping den 18 september 2014.
- 9 studenter, Stockholm den 24 september 2014.
- 7 studenter, Örebro den 8 oktober 2014.
- 7 studenter, Stockholm den 22 oktober 2014.

2.2 Utformning av samtalsguide

Undersökningens samtalsguide har utformats av MTM i samråd med Markör. Samtalsguiden utgår ifrån studenternas användande av talboken, vad som idag fungerar bra och vad som skulle kunna fungera bättre.

2.3 Genomförande

Undersökningen har genomförts i form av fokusgrupper (en form av systematiserade gruppdiskussioner) med studenter. Diskussionerna har letts av en moderator och dokumenterats av en medsittare från Markör. Då fokusgrupperna genomförts har de renskrivits och analyserats utifrån de olika frågeställningarna samt utifrån vilken läsnedsättning de studerande har.

3. Disposition

Resultatavsnittet innehåller resultaten från fokusgrupperna i beskrivande text och till viss del med exemplifierande kommentarer. Efter varje genomförd fokusgrupp har den sammanställts och i viss mån justerats för att öka läsbarheten. Således är de kommentarer som redovisas i resultatavsnittet inte regelrätta citat. Strukturen för redovisningen följer delvis strukturen i samtalsguiden och blir således:

- Om deltagarna
 - Hjälpmedel
- Hur och när studerar deltagarna med talböcker
- Funktioner
 - Appen Legimus
 - Hur fungerar navigeringen?
 - Syntetiskt tal kontra mänskligt tal
 - Talböcker med text
- MTM:s talböcker
 - Tiden
 - Inläsningen
 - Talsyntesen – Tora
 - Layout
 - Beställning
 - Information
- Kursstart
- Snabb leverans
- Eget talsyntesprogram
- Annan litteratur
- Framtid

Diskussionsavsnittet innehåller Markörs analyser av resultaten. Avsnittet avslutas med Markörs slutsatser från undersökningen.

4. Resultat

I följande kapitel redovisas svaren från de fyra fokusgruppsdiskussionerna. Kapitlet inleds med ett avsnitt om deltagarna.

4.1 Om deltagarna i fokusgruppen

Deltagarna har, som tidigare nämnts, rekryterats utifrån att de studerar vid högskola/universitet och att de har någon form av läsnedsättning. Totalt har 31 studenter deltagit. Genom mail fick de svara på några inledande frågor om vilka hjälpmedel de använder samt vilken typ av läsnedsättning de har.

Nedan redovisas deltagarnas svar kring den egna läsnedsättningen:

- 14 som uppger att de har dyslexi.
- Sju utan diagnos men som har svårt att hantera större textmassor, koncentration, minne eller liknande.
- Två med ADD.
- En med exekutiva svårigheter.
- En med en hjärntumör.
- Sex med synnedsättning (varav tre med grav synnedsättning).

Bland de som deltagit är det 21 kvinnor och tio män. De kommer från en rad olika utbildningar bland annat noteras studerande till lärare, jurister, civilekonom, ekonom, biomedicin, musikvetenskap, sjukgymnast och kulturvetare.

4.1.1 Hjälpmedel

När studenterna i undersökningen ska lyssna på en talbok använder de sig av olika hjälpmedel och vilket de väljer är till viss del situationsberoende. Vanliga svar från deltagarna är att de använder sig av dator, telefon, mp3-spelare och/eller surfplatta. Några få av studenterna nämner att de enbart använder sig av ett hjälpmedel och det är de som i regel lyssnar på talbok genom mediaspelaren i datorn, telefonen eller mp3-spelaren.

Av deltagarna som säger att de använder datorn är det flera som nämner att de använder sig av mediaspelaren eller iTunes. Några av dem berättar att det är det enda program de använder för att tillgodogöra sig innehållet i en talbok.

Majoriteten av gångerna använder jag dator. Då använder jag Windows Media Player och sedan har jag boken framför mig. Då har jag fokus. Det blir dock problem med tabeller. Dem vill man spola förbi och det är svårt att vet veta hur långt man ska spola fram.

Dyslexi Linköping

Jag har inget hjälpmedel då jag inte förstått hur jag laddar ned bokhämtaren. Jag spelar upp böckerna så gott det går i Itunes på min dator. Ibland fungerar det bra och ibland mindre bra.

Grav synnedsättning Örebro

Andra läsprogram som deltagarna berättar att de använder är framförallt Amis, EasyReader, Readhear Mac, Daisy och ClaroRead. Användandet av datahjälpmedel varierar stort bland deltagarna. De datorhjälpmedel som används bland deltagarna med synnedsättning är:

- ZoomText 10.
- JAWS.
- Punktdisplay Alva BC640.
- EasyConverter.

Deltagarna med dyslexidiagnos nämner att de bland annat använt följande program:

- Stava Rex.
- Amis.
- ClaroRead.
- Rättstavningsprogrammet i Word.
- Synonymordböcker och lexikon.
- Upplyst tangentbord.

De med koncentrationssvårigheter, ADD, ADHD och/eller andra läsnedsättningar:

- SpellRight.
- Stava Rex.
- ClaroRead.
- C-pen.

En av deltagarna påtalar att hon inte använder några hjälpmedel och upplever att hon utifrån sin problematik har svårt att ta reda på vilka möjligheter till hjälp som finns tillgängligt.

Jag har nog inga datorhjälpmedel. Jag känner att jag nog går miste om bra hjälpmedel då jag inte är kunnig om vilka alternativ som finns och hur jag gör för att få det att fungera optimalt.

Detta är nog egentligen enbart mitt eget fel, då jag inte har sökt upp den hjälp som säkert finns att få. En del i min problematik är att jag, då jag har mycket att göra, inte riktigt kan prioritera och få saker gjorda som inte är direkt akut nödvändigt men bra på sikt. Utan jag har fullt upp med allt som sker i nuet.

ADD Örebro

En annan faktor som enligt en av deltagarna påverkar val av hjälpmedel är att flera av de hjälpmedel som finns att tillgå är relativt dyra.

Jag har tyvärr inte hittat några bra programvaror som fungerar optimalt vid uppläsning av texter. Då de flesta programvaror för uppläsning kostar flera tusen kronor så har jag valt att fokusera att använda de hjälpmedel som finns till låns. Hade tillgängligheten till andra programvaror funnits hade chansen varit stor att jag säkerligen skulle använda flera andra hjälpmedel. Jag ska också nämna att jag inte håller koll på programvaror som har tillverkats det senaste året.

Lässvårigheter Stockholm

Ytterligare en av deltagarna berättar att han helst vill lyssna på böckerna via CD-skivor. Den deltagaren tror dock att det snart kommer vara slut med den tjänsten.

Jag använde Daisy-appen förut. Annars använder jag TPB och beställer hem skivorna. Nu har de nog slutat med det också. Jag hade flera olika lösenord och flera biblioteket var tvungen att godkänna att jag fick skivorna hemskickade. Jag hade för mig att jag kollade på ett Amis-program men var inte så nöjd med det.

ADHD Stockholm

4.2 Hur och när studerar deltagarna med talböcker

Flera berättar att de påbörjar arbetet med att söka böcker till de olika kurserna och delkurserna i senaste laget. De menar att de borde vara "mer på tå" och börja sökarbetet redan innan kursen startar. Samtidigt berättar några om hur de jagat olika böcker i god tid och sedan visar det sig, när väl kursen börjar, att kursens innehåll har ändrats. En av deltagarna i Linköping berättar hur hon försöker läsa all litteratur till höstens kurs på sommaren för att ha ett försprång när terminen väl startar.

Det framkommer i fokusgrupperna att samtliga deltagare har utvecklat sina egna strategier för att försöka hinna med och inte halka efter i studierna.

Så fort jag får listan på kurslitteraturen så kollar jag om böckerna finns eller inte. Om det bara är två veckor innan kursen och vi då fått reda på att boken ska vara en del av kurslitteraturen samt

att den inte finns på Legimus då så beställer jag inte. Då försöker jag läsa själv så gott det går. Dessutom när jag väl har böckerna så är de oanvändbara för mig om det inte finns text med. Det blir för datoriserat och omänskligt om det inte finns med text.

Dyslexi Stockholm

De deltagare som har möjligheten att välja att läsa vanliga kurslitteraturen berättar att de ofta gör en bedömning om det är möjligt att få till sig boken som talbok och om det är lönt "besväret". Om de upptäcker att boken finns som talbok tar de hem den i det format som passar dem bäst. Om boken inte finns tar de ställning till följande aspekter:

- Hur lång tid det tar att få boken, finns den redan inläst?
- Hur lång är kursen/delkursen och hur snabbt kan de få boken? Är det bättre att försöka lösa det på andra sätt.
- Kan de tillgodogöra sig innehållet utan att beställa talboken, går det att bara ta del av föreläsningar och anteckningar.
- Kommer boken att återkomma i fler kurser/delkurser. I de fall det är en bok som återkommer är det mer värt att försöka få tag i den som talbok.
- Fungerar det att tillgodogöra sig innehållet genom en talbok, exempelvis tekniska, matematiska och medicinska ämnen upplevs svåra då det är många tabeller och grafer.

Jag har nästan ingen nytta av talböckerna. Det blir för mycket arbete att försöka förstå. Paragrafer och formler går inte att lyssna på och det går inte att hoppa över dem på ett bra sätt. Jag behöver text på datorn som komplement.

Dyslexi Linköping

För vissa av studenterna kan det innebära att de måste läsa om en delkurs om boken inte finns tillgänglig eftersom deras behov kanske inte går att uppfylla under den tiden som kursen pågår.

När väl studenterna har den kurslitteraturen de behöver som talbok har de olika strategier för att studera. Hur de läser boken varierar utifrån person och behov men även utifrån i vilken omfattning de måste tillgodogöra sig innehållet.

Vissa deltagare behöver olika böcker för att kunna hålla koncentrationen uppe vid sina studier:

Jag läste en kurs i optimering och då var det mycket textmassor jag var tvungen att ta mig igenom. Då lyssnade jag samtidigt som jag läser. Det gör att jag kan hålla uppe koncentrationen.

Dyslexi Linköping

När vi gick över på engelsk litteratur har talboken blivit ett komplement för att kunna koppla bort det andra som distraherar. Det hjälper mig med koncentrationen.

Koncentrationssvårigheter Linköping

Jag ser talböcker mer som ett komplement om jag inte orkar hålla koncentrationen uppe. Jag brukar försöka göra flera saker samtidigt som jag lyssnar, som t ex köra bil eller gå runt.

Dyslexi Örebro

Vissa studenter behöver talböcker för att lättare kunna hantera större textmassor. Detta är oftast i kombination med att kunna hålla koncentrationen upp när de läser.

Jag lyssnar när jag gör andra saker som städar. Jag använder främst talböcker för att ta mig igenom större texter.

ADHD Linköping

Jag brukar sitta inne och läsa till ögonen trillar ur och sedan går jag ut och tar en promenad och då har jag boken i lurarna. Ibland kan det hända att jag inte har boken inläst och då försöker jag ta mig igenom den vanliga boken. Jag försöker med det även fast det tar mycket längre tid.

Dyslexi Linköping

För mig handlar det mycket om att orka ta mig igenom mycket text än när jag läser själv. Men jag brukar ha den riktiga boken för att stryka under.

Koncentrationssvårigheter Linköping

Ett problem som flera av deltagarna upplever är att de både behöver den fysiska boken och talboken. Den fysiska boken, eller för vissa deltagare går det även bra med boken digitalt, det behövs utifrån att de ska kunna hänvisa till texten, kunna referera till och citera från texten. Även i arbete med andra kurskamrater upplever flera att det är enklare att ha den fysiska boken tillhands. Det framkommer även att arbetet med talboken gör att man blir lite passiv och ensam gentemot kurskamraterna.

När man ska citera kan det vara svårt eftersom man måste få det korrekt. Sedan kan andra fråga vart står det och det, men det vet inte jag eftersom jag lyssnar.

Koncentrationssvårigheter Stockholm

Har man inte den fysiska texten framför sig är det svårt vid hemtenta. Källhänvisning är svårt om man inte har boken framför sig. Bättre att hänvisa till kunskapen i boken.

ADHD Linköping

När det är litteratur med mycket tabeller och bilder är det bra med att kunna se texten.

Koncentrationssvårigheter Stockholm

Jag lyssnar i telefonen, men det blir jobbigt om det är mycket fotnoter som hela tiden blir upplästa. Då kollar jag ofta texten istället. Jag använder både kurslitteratur och text på datorn. Jag tycker att den fysiska boken oftast är bäst.

ADHD Stockholm

Jag tycker det är jobbigt att läsa på skärm så jag föredrar den riktiga boken. Jag blir trött i ögonen och tappar fokus om jag bara läser på skärmen.

Koncentrationssvårigheter Stockholm

En av deltagarna berättar att hon i vissa fall, när hon är stressad över att hinna med, väljer att lyssna på en bok och läsa en annan.

När jag är stressad gör jag både och. Jag läser en bok och lyssnar på en annan, fast inte samtidigt så klart. Det fungerar bara om det är något som inte är så viktigt och om jag bara behöver ha något läst, om man bara ska ha det i bakhuvudet. Om det man behöver kunna citera från texten eller om det är viktig litteratur inför en tenta kan jag inte göra det.

Koncentrationssvårigheter Stockholm

4.3 Funktioner

Fokusgruppsdiskussionerna innehöll även en rad frågor om olika funktioner såsom applikationen Legimus, text till talböcker och navigering.

4.3.1 Appen Legimus

De allra flesta har testat att använda appen Legimus. Vissa använder den i sin smartphone, andra på sin surfplatta eller i kombination smartphone och surfplatta. Det framkommer i fokusgrupperna att några deltagare är osäkra på om det går att ha Legimus i en Android-smartphone. Dessa nämner också att de inte tagit sig tid att se över om det är möjligt heller inte speciellt stor utsträckning. De som använder appen Legimus påtalar att det funnit en del brister och buggar, men att de upplever att det blivit bättre. Några som testat för en tid sedan och som då upplevde att det inte fungerade tillräckligt bra för att de skulle fortsätta använda appen funderar på att testa igen.

Det är smidigt med appen som finns, Legimus. Använder nästa bara den. Då ser jag texten och lyssnar samtidigt. Jag har svårt att bara fokusera på datorn och då är det bra att kunna lyssna också.

Dyslexi Örebro

De svårigheter som framförallt nämns är problem med att ta hem böcker. Flera beskriver att det enda sättet för dem är att behöva vara online hela tiden, vilket blir kostsamt.

Ett problem är när jag ska öppna appen. Jag kan stå i 10 minuter för att öppna boken. Jag tycker inte att den behöver vara uppkopplad mot internet hela tiden. Det behövs ett offline-läge.

Koncentrationssvårigheter Linköping

Det framkommer även svårigheter med att spara böcker och det framkommer också att funktionen med bokhyllan inte har noterats av alla. En av deltagarna berättar att hen provade Legimus och kunde då "inte ha flera böcker samtidigt".

Ett annat problem som flera nämner är att det är jobbigt att lyssna på fotnoter, tabeller och bilder eftersom förstör flytet i texten. Det medför att studenterna har svårare att hålla koncentrationen uppe. Flera efterfrågar en funktion för att kunna hoppa över dessa delar. En student berättar att hon oftast lägger märke till detaljer och om hon lyssnar på en text med många detaljer, som det kan vara i de upplästa fotnoterna eller i tabellerna, så kan det vara det enda hon kommer ihåg.

Jag är mycket detaljstyrd och märker alla detaljer extra tydligt. Om det blir för mycket detaljer i texten jag lyssnar på är det detaljerna som fastnar i minnet och inte innehållet.

Dyslexi Örebro

4.3.2 Hur fungerar navigeringen?

Deltagare som använder sig av EasyReader upplever oftast att navigeringen fungerar bra. De som använder sig av andra program såsom olika mediaspelare upplever att det kan vara svårt att navigera sig i texterna. Flera påtalar att det skiljer sig åt beroende på vilken bok det är. Det framkommer önskemål om att det borde finnas en standard för vilken nivå som det ska gå att navigera sig på. Det optimala är enligt deltagarna att kunna navigera dels utifrån kapitel och dels utifrån sida.

Det finns ingen standard, det är ett lotteri på varje bok. Man ser oftast det när man laddar ned. Det borde finnas en standard. Jag tycker att det först ska vara kapitlen och sedan om man vill

gå till specifika sidor också. Nu måste man gå in och försöka leta.

Dyslexi Stockholm

Alla har sin egen stil men sidnummer tycker jag är bra, inte bara kapitel för det tar tid. För mig gör det inget att det är siffror.

Dyslexi Stockholm

4.3.3 Syntetiskt tal kontra mänskligt tal

Samtliga deltagare har kommit i kontakt med talböcker med mänsklig inläsare och talböcker med syntetiskt tal. Däremot är det några som inte känner till möjligheten att få text till talboken.

Upplevelsen kring de mänskligt inlästa talböckerna varierar. De allra flesta upplever dock att en bok med mänsklig inläsning är att föredra då det är mer naturligt flöde och mer pauser än en talsyntes. Däremot om det enda sättet att få text till boken är att det är en syntetiserad inläsning så väljer några av deltagarna den syntetiserade för att få tillgång till texten. De som önskar få med texten är de som har kunskap och som behärskar flera av de funktioner som finns i bland annat EasyReader.

Jag brukar använda med text. Jag föredrar att talböckerna är inläst av en riktig person. Men om det finns text väljer jag varianten med text och talsyntes.

Koncentrationssvårigheter Stockholm

De brister som kan störa vid mänskligt inlästa böcker är bland annat att det kan vara en gammal inläsning och att det då följer med instruktioner för kassetten samt att det kan bli lite hackigt i rytmen utifrån att det är en inläsare som inte kan kunskapsområdet och/eller flera tagningar som klippts ihop.

Ibland hör man att de tagit flera tagningar och sparat det bästa. I vissa fall verkar det som att någon läser texten för första gången, vilket gör att rytmen i texten blir konstig och man kan ibland undra varför det blir en paus.

Dyslexi Linköping

Andra faktorer som påverkar upplevelsen av "läsbarheten" är inläsares dialekt och uttal av begrepp och andra språk som t ex engelska.

I religion som är begrepp som är skrivet på originalspråk t ex ett begrepp som är skrivet i hindu lästes med fem olika betoningar.

Dyslexi Linköping

Om det är en mänsklig inläsare måste det vara en medicinskt kunnig person som berättar både hur det förkortas och uttalas korrekt.

Grav synnedsättning Stockholm

Samma med den engelska litteraturen. Personen som läser in behöver vara bra på engelskt uttal. Ibland undrar man vad de säger för att de har gravt fel i uttal.

Dyslexi Linköping

Det skiljer sig huruvida studenterna upplever att det är lätt eller svårt att ta till sig innehållet i talböcker med talsyntes jämfört med mänskligt inläst tal. Det finns ett fåtal av deltagarna som enbart föredrar mänskligt tal då de inte tycker att de kan tillgodogöra sig innehållet när det är en talsyntes. Flera påstår att det är tröttsamt att lyssna på en syntetisk röst, att det är svårt att hålla koncentrationen.

Jag vill inte använda och kan inte använda för hög hastighet, det måste gå långsammare. Jag vill hellre ha mänsklig röst. Det har hänt att jag har avstått att lyssna p.g.a. talsyntes för att jag inte orkar eller så har jag lyssnat fast jag knappt orkar.

Dyslexi Örebro

Det beror på. Är jag pigg när jag lyssnar. Är jag trött så försvinner talsyntesen hela tiden. Jag har ett ständigt surr i huvudet och det funkar inte med syntesen för att det är så enformigt.

Exekutiva svårigheter Örebro

I de fall boken endast finns med talsyntes väljer de bort boken och försöker ta till sig kunskapen bland annat genom föreläsningar och studiekamrater.

Jag använder helst den riktiga boken och lyssnar samtidigt. Låter det som en dator som läser så funkar det inte. Jag blir stressad av att läsa deras tempo när det gulmarkerar. Är det en bra röst så kan jag bara lyssna men då ska det vara en mänsklig röst.

Dyslexi Stockholm

Fram till idag har jag mest lyssnat på boken, förutom när det gäller mer anatomisk litteratur, då måste man få det i PDF-format för att lokalisera smådetaljer. Även böcker med tabeller kan bli knepigt. I vissa fall har jag köpt litteraturen i bokform. Det är helt beroende på vad det är för kurs och hur mycket bilder och tabeller det är. Jag föredrar alltid att ha det inläst före en talsyntes. De har blivit bättre med tiden men låter fortfarande hemska.

Grav synskada Stockholm

Flera upplever att det är svårt att hänga med när det är text på flera språk, t ex engelska uttryck i en svensk bok. Uttalen blir då helt missvisande.

Uttalen är lättare för en människa än en maskin. En syntet kan hugga konstigt och har svårt vid vissa uttal. Speciellt om det är blandat språk, t ex både svenska och engelska. Engelska termer blir ofta fel i en svensk bok.

Dyslexi Linköping

Jag läser till sjuksköterska och då är det mycket latin. Det blir katastrof med talsyntes. Det är även mycket förkortningar som blir fel när det är en syntetisk röst.

Synnedsättning Stockholm

För andra är talsyntesen att föredra då det innebär att sannolikheten för att det finns text till ökar, vilket i sin tur medför att de upplever sig ha goda förutsättningar för att tillgodogöra sig innehållet i boken.

Jag gillar de med text. Lyssnar och tittar på texten. Jag tycker man hittar snabbare då.

Synnedsättning Stockholm

Det skiljer sig beroende på vem som läst in boken. Vissa av deltagarna påtalar att det är viktigt för dem att inläsaren har en röst som de kan lyssna på, sedan står det klart att de som föredrar en mänsklig röst har olika preferenser. De önskemål som framkommer är framförallt att inläsaren ska tala rikssvenska och ska verka insatt i/intresserad av bokens ämne. För en av deltagarna är det viktigt att inläsaren inte talar för långsamt. För en annan får inte uppläsaren andas för tungt. Den främsta fördelen med en mänsklig röst är att det blir en naturlig variation både i pauser och i intonationen.

Det finns folk som kan läsa in en bok opassande också. I så fall föredra jag de som läser in lite oengagerat. Man är ju mer van att höra andra människor prata än en maskin.

Dyslexi Linköping

När jag gick på Komvux hade jag litteratur med en mänsklig röst som var fruktansvärd att lyssna på. Långsam och tråkig. Vissa läser också väldigt tyst.

Dyslexi Linköping

4.3.4 Talböcker med text

Det är ett fåtal av de intervjuade som använder sig av texten i talböckerna. Flera av de intervjuade vet inte om att möjligheten finns. Andra vet att vissa böcker har text, men de vet inte hur de ska använda den. De som har använt sig av texten har i regel använt den enbart för att följa med i texten samtidigt som de lyssnar.

Jobbar lite olika, men jag brukar välja bort de med enbart tal. Jag brukar ta tal och text och har boken bredvid mig så jag kan markera. Jag tycker det är för svårt att markera på en dator. Jag skulle önska att det gick att markera i en talbok.

Dyslexi Stockholm

Jag vill kunna känna att jag har koll på texten. Är det något som jag inte uppfattar kan jag både lyssna och läsa själv för att förstå.

Dyslexi Linköping

Min institution har nästan allt inläst så det har varit väldigt bra, är det helt ny litteratur finns det kanske inte men då brukar jag inte beställa det. Jag tycker på ett sätt att det är lättare att läsa men om jag behöver djupläsa så kan orden bli helt knasiga. Text på skärmen och ljud till tycker jag är jättebra, jag läser gärna på datorn och det är skönt att se att det markeras. Om man ska kolla noterna så går inte det alls.

Dyslexi Stockholm

Det finns de som upplever att det är bökigt och jobbigt att tillgodogöra sig texten genom datorn, surfplattan eller telefonen. Några av dem föredrar att ha den tryckta boken.

Jag läser ofta dubbelt. Jag använder både kurslitteratur och text på datorn. Ibland köper jag boken.

ADHD Stockholm

Jag tycker att det är jobbigt att läsa på skärm så jag föredrar riktiga boken. Man blir trött i ögonen och tappar fokus.

Koncentrationssvårigheter Stockholm

Som tidigare nämnts är det bara ett fåtal av deltagarna som arbetar med texten i datorn. De som använder texten i datorn gör det främst för att följa med i texten och därmed hålla koncentrationen bättre. De allra flesta känner inte till eller är osäkra på hur de ska göra. De flesta arbetar med texten i den fysiska boken. De som arbetar med texten berättar att de gör bokmärken, söker ord och begrepp.

Jag kan göra bokmärken och kommentarer och allt. Jag kan bearbeta texten. Jag kan läsa lite själv och sedan lyssna om vartannat.

[...]

Jag använder ofta verktyget där jag kan markera text. Jag markerar ord för att veta var förklaringar finns.

Dyslexi Linköping

Flera av deltagarna påtalar att deras läsning med talböcker bidrar till att de oftast sitter själva och studerar. De upplever att det är svårt att sitta med vid grupparbeten utifrån att de har svårare att hänvisa till den tryckta texten och att de har svårt för att navigera i texten på samma sätt som de som sitter med den fysiska boken. Några av deltagarna ser alltid till att ha den fysiska boken medan andra väljer att arbeta enskilt i de fall det är möjligt.

Det är lätt att bli själv. Är man med andra hänger man inte med. Jag studerar bara med andra när man måste eftersom jag vet att det tar längre tid för mig att läsa. Jag behöver disponera min tid själv för att optimera den för att hinna med mina studier.

Dyslexi Linköping

Det känner jag igen. Jag gick in i väggen för att jag försökte hänga med alla andra. Jag hann inte och hela dagen gick åt till att försöka hänga med.

Dyslexi Linköping

En av deltagarna har däremot hittat en strategi för att snabbt kunna finna information. Hen söker efter begrepp och kan snabbt navigera sig fram i textmassorna.

Jag kan leta efter begrepp riktigt snabbt och då känns det bra. Annars känns det jobbigt att man måste sträckläsa boken för att hitta allt.

Koncentrations- och lässvårigheter Stockholm

Flera önskar att de kunde få lära sig mer om vad som är möjligt att göra i de olika programmen.

Vi har väl fått information från universitet, men det vore bra med en kurs om hur man hanterar alla verktyg.

ADHD Linköping

Det är flera av deltagarna som studerar till lärare på olika nivåer och en av dem menar att det vore bra om de fick kunskap om vilka möjligheter som finns utifrån att de själva ska lära ut, något som de andra instämmer i.

Vi som studerar till lärare är det bra med en utbildningsdag för att kunna föra vidare till de elever som man kommer ha. Det är hiskeligt vilken dålig hjälp man får i skolan idag.

Dyslexi Linköping

I de fall talböckerna saknar text väljer de att köpa boken, något som de flesta gör oavsett.

Då köper jag litteraturen. Det finns ingen kurs som inte har text i fysisk form. Däremot tvärtom.
Dyslexi Linköping

Andra hittar alternativa lösningar som att scanna till PDF och sedan omvandla till MS Word för att sedan kunna läsa den med en talsyntes.

Jag kan ha scannat och kört Clever Read på hela boken. Det är inte så kul för dels är det ju olagligt och dels får du kanske bara tag på 300 – 400 sidor. Cleaver Read gör om till PDF som sedan kan göras om till Word för att sedan läsas in.

Dyslexi Linköping

Deltagarna fick även svara på hur de ser på möjligheten att, istället för talboken (ljud och text ihop), få en e-bok (utan ljud) som går att läsa med en talsyntes eller förstoringsprogram som de själva gör tillgänglig. Spontant tycker flertalet att det låter intressant men att det helt och hållet hänger på möjligheten till en bra talsyntes. Därutöver behöver formatet medge vissa möjligheter att arbeta med texten såsom att kunna ta ut citat, göra markeringar samt att klippa och klistra i texten. De flesta upplever att MTM:s talsyntes Tora är en av de bättre.

Min dröm är att man kan få all text på en skärm (surfplatta eller dator) och sedan markera där det ska tala. Inte bara ljudfiler som är svårhanterad.

Dyslexi Linköping

Jag vill kunna välja om man ska läsa parenteser och fotnoter eller bara parenteser eller bara texten. Jag har läst om program som kan läsa en text och komprimera för dyslektiker.

ADHD Linköping

En av deltagarna i Linköping påtalar att det redan idag finns väldigt bra funktioner i en del talsynteser.

Har man datatext finns det en massa verktyg på nätet som kan sådant. EasyReader och ClaroRead kan det. Dolphin Reader kan klippa in egen text.

ADHD Linköping

4.4 MTM:s talböcker

För att bättre kunna möta upp studenternas behov ställdes frågor kring upplevelsen av MTM talböcker. Deltagarna fick berätta vad de är nöjda med och vad som kan förbättras i den anpassade litteraturen. Överlag upplever de flesta att talböckerna från MTM fungerar väl och att de är tacksamma över

möjligheten att få böcker inlästa. Det är dock inte helt klart för alla huruvida litteraturen kommer från MTM eller från någon annan.

4.4.1 Tiden

Flera upplever att tiden för att få boken inläst skulle behöva kortas ner utifrån att många delkurser hinner ta slut innan de får boken. Flera av deltagarna berättar om tillfällen då de missat en tenta och kommit efter med studierna. De påtalar även att det borde gå att undvika om universiteten/högskolorna kan hjälpa till i större utsträckning än vad de gör idag.

De böcker vi har på kurserna är internationella. Amerikansk engelska och den litteraturen tar 6 månader att läsa in och kursen är över på 4 veckor.

Koncentrationssvårigheter Linköping

Om föreläsaren byter böcker måste man säga till att boken behöver läsas in. Detta borde det planeras för innan kursens start.

ADHD Linköping

Man får söka litteratur till varje termin när man söker fristående kurser. Det tar ett tag att producera böcker vilket gör att man kan stå utan böcker till en början. Höstterminen är bättre än till vårterminen.

Synskadad Stockholm

Även på andra universitet måste det finnas inlästa böcker varför inte ha ett nationellt perspektiv?

Dyslexi Örebro

Behovet är som störst på de kurser där litteraturen av olika anledningar byts ut. Bland annat var behovet stort då lärarprogrammet gjordes om. Det är även ett större behov av inlästa böcker på A-kurser i jämförelse med C- eller D-kurser då litteraturen består mer av kompendier och artiklar än av böcker.

Det blev extra tydligt när man ska skriva uppsats för då söker man ständigt efter litteratur under kursens gång. Det finns ingen tid att beställa böcker och man vet inte innan vilket spår man ska välja att skriva om.

Synsättning Stockholm

Oftast finns inte litteraturen så måste man beställa och det tar väldigt lång tid, kursen håller oftast på en månad och det kan ta en månad att få tag på en person som kan hjälpa mig. Jag brukar beställa för att det kan komma dyslektiker efter mig. Vi använder inte så mycket böcker just

*nu utan det räcker att använda sig av föreläsningarna. Jag brukar be lärarna maila PowerPoin-
ten till mig.*

Dyslexi Stockholm

4.4.2 Inläsningen - den mänskligt inlästa

De flesta upplever generellt att inläsningen är bra. Det påtalas att vissa talböcker är konverterade från kassett vilket framkommer i uppläsningen och upplevs vara ett irritationsmoment. Det är dock bara ett fåtal som stött på det. Andra synpunkter som deltagarna lyfter handlar om enskilda inläsare och hur deras röster kan upplevas som tråkiga eller svåra att förstå. Det är viktigt att den som läser har viss kunskap inom ämnet då det påverkar uppläsningen av termer, uttryck och förkortningar.

*Vissa lägger mer ett "pusse" än att den ljudar sig igenom texten. Det beror lite på hur de är konstruerade. Ibland undrar man vilken målgrupp de tänker på när de läser in. De läser så ex-
tremt långsamt. En blind är ju inte korkad eller hör dåligt.*

Koncentrationssvårigheter Linköping

4.4.3 Inläsningen - talsyntesen Tora

Under fokusgrupperna fick deltagarna lyssna på en text med MTMs talsyntes Tora. De allra flesta upplever att Tora är en av de bättre talsynteserna när det gäller svenska, men att den inte är lika bra vad gäller engelska uttryck eller begrepp.

Efter en mening orkar man inte lyssna längre. Vissa ord kan hon inte uttala, som namn och engelska uttryck.

Synsättnings Stockholm

Begrepp på engelska gör att jag gärna vill ha texten också för att kunna kolla.

Synsättnings Stockholm

Tydligheten är väldigt viktigt och även om det är en datorröst så måste det vara väldigt tydligt. Jag lider av att lyssna på Tora. Man behöver ha en paus efter att bara lyssnat på ett kapitel med henne. Är det en riktig röst så kan man lyssna länge. Ljudet skapar intresse hos lyssnaren och det är väldigt viktigt.

Dyslexi Stockholm

En av deltagarna i Örebro berättar hur hon drar upp hastigheten för att hon då upplever att det blir mindre hackigt och därmed ett bättre flöde i talsyntesen.

Jag drar upp hastigheten och då tycker jag syntesen är skönare. Då märker man inte hacken direkt.

Grav synnedsättning Örebro

4.4.4 Layout

Ingen av deltagarna har något direkt att säga om layouten på talböckerna. Det som skulle kunna förtydligas enligt en av deltagarna är filnamnet när man väljer att ladda ner i mediaspelaren.

4.4.5 Att beställa böcker

De flesta upplever att de kunnat beställa de böcker som de har haft behov av. Det som dock har varit svårt i vissa fall har rört möjligheten att få nya upplagor inlästa utifrån att titeln redan finns i en äldre upplaga. Deltagarna berättar om att det blir svårt att hitta de sidor som hänvisas till på kursen samt att själv hänvisa till kurslitteraturen när man lyssnar på en äldre upplaga.

Det har varit svårt. Viss medicinsk litteratur kan innebära ödesdigert resultat eftersom utvecklingen gått framåt. Det kan ha tillkommit kapitel som inte alls fanns tidigare. När kursen är kort hinner man inte få litteraturen inläst. Det kan vara att man får ett kapitel på en skiva och sedan nästa kapitel senare. Det tar alltid längre tid än nio veckor som är lovat.

Grav synskada Stockholm

Jag upplever samma problem. Det kan vara inläsningar som är tio år gamla och då blir man hänvisad till de gamla inläsningarna.

Koncentrationssvårigheter Stockholm

4.4.6 Informationen

När det gäller informationen från MTM är det många som påtalar att den generellt kan bli bättre. Det upplevs som svårt att tillgodogöra sig alla information när man kommer som ny till universitet/högskolan. De som har svårt med koncentrationen berättar att de har svårt att greppa alla möjligheter som finns och vilka rättigheter de har till hjälp.

Flera har fått kämpa hårt för att få rätt hjälp och förutsättningar för att kunna studera samt genomföra sina examinationsuppgifter.

Jag fick min diagnos först här på universitet när jag pratade med dem. Så det var tufft från början. [...] Det var mycket administration för att få förnyelse av tillåtelse att ha dator på tentorna och sådant. Det är mycket administrativt som måste funka.

ADHD Linköping

Jag håller med. På Komvux fick man information för oss dyslektiker kring vad man behöver tänka på. Det vore bra om det fanns för student på universitet också.

Dyslexi Linköping

De flesta upplever att det har varit enkel att komma igång och använda sig av MTM:s talböcker. De har hittat ett sätt som fungerar för dem. I vissa fall har de provat att använda sig av appen Legimus men upplevt att det strulat och därför valt andra alternativ. Några berättar att de använder sig av det sätt som de känner känns enklast och där de upplever minst "strul". När de väl hittat ett sätt som fungerar för dem fortsätter de gärna med det.

Det är få böcker från MTM, utifrån deltagarnas upplevelse, som inte har gått att läsa. De gånger det varit problem har det framförallt handlat om att det kan saknas bilder eller text. Nedan följer några exempel:

Det känns ibland som att det saknats text. Som om meningen kortats av. Jag vet inte om det beror på talsyntesen eller inläsningen. Det är inte vanligt, men har hänt.

Dyslexi Stockholm

Legimus och läser med text. Ibland saknas bilder eller så är de i konstig upplösning så man inte kan använda det ändå.

Synnedstättning Stockholm

Jag fick en som var en jättegammal talsyntes. Den gick inte att läsa, men de gjorde om den snabbt när jag hörde av mig.

Grav synnedstättning Örebro

Jag fick en bok i punktskrift istället för talbok, en gång.

Koncentrationssvårigheter Stockholm

4.5 Svårigheter kring kursstart

Något som kom upp vid samtliga fokusgrupper är svårigheter och utmaningar för deltagarna som kommer i samband med att en ny kurs/delkurs startar. Det har för vissa varit svårt att få fram litteraturen i tid och för några av dem har det inneburit att de inte hunnit med studierna.

Jag vill ha böckerna inspelade i MP3-format så man kan ladda ned dem på vad jag vill. Ibland hinner man inte få inläsningen innan kursen är slut.

Tumör Stockholm

En av deltagarna funderar över om det är så att universitetet har reda på vilka som har en läsnedsättning och att det då skulle innebära att inläsningar av litteratur sker automatiskt.

Har universitetet koll på att jag har dyslexi? Då borde universitetet skicka ut litteraturlistan i tid. Sedan borde det pingla till någonstans så att den boken blir inläst i tid. Mer framförhållning från universitetet sida skulle behövas.

ADHD Linköping

I de fall kurser och program görs om kan det innebära problem för de som behöver ha litteratur inläst. En av deltagarna berättar om hur hon fick ägna mycket tid åt att få klart kring att litteratur skulle läsas in. Hon menar att det är svårt att vara vuxen och ta eget ansvar när man blir beroende av att andra ska förstå och stötta.

När jag startade 2011 gjordes hela kursen om. De första 1,5 åren var det problem. 75 % av litteraturen fanns inte inläst. Hela lärarutbildningen började tidigare med ett grundår och det togs bort. Universitetet behöver ha bättre koll på både utbildningar och studenterna. Studenter ses som vuxna, men är man beroende av fem personer – hur ska jag då kunna ta ansvar? På grund av strulet fick jag sjukskriva mig för jag inte fick någon litteratur. Jag klarar inte av att plugga utan talböcker.

Dyslexi Linköping

4.6 Snabb leverans

Tidigare har studenter sagt att det viktigaste för dem är att en (ny inläsning av) bok kommer snabbt. Det var därför av intresse att se vad studenterna i de fyra fokusgrupperna anser om detta. Finns det andra kriterier som är viktigare än att det sker en snabb leverans?

Möjligheten att kunna få en snabb leverans är något som de allra flesta upplever som positivt. De menar dock att en snabb leverans inte utesluter en mer genomarbetad leverans. Ett bra alternativ är om det finns möjlighet att få de första kapitlen/delarna som behövs för att kunna komma igång och inte halka efter på kursen i väntan på den mer genomarbetade inläsningen.

Om jag ska välja att få den inläst i slutet på kursen eller tidigare med talsyntes så väljer jag definitivt talsyntes. Annars missar jag så mycket att jag konstant halkar efter.

Grav synskada Stockholm

Det får dock inte vara så att halva boken saknas om den ska komma tidigt. Det måste finnas en lägsta nivå.

Koncentrationssvårigheter Stockholm

En av deltagarna påtalar att det är okej såtillvida att det är litteratur på svenska utifrån att det är svårare att tillgodogöra sig texten på andra språk.

Jag skulle nog kunna tänka mig att få böcker på svenska snabbt. Redan nu är det problem med engelsk text för mig. Jag måste ofta sakta ned hastigheten med engelska. Är det inte ens modersmål kan vara svårt att fatta vad de menar.

Dyslexi Örebro

Flera påtalar även att det inte skulle behöva vara så svårt att hinna få boken i tid, men att det förutsätter att lärare planerar i god tid.

Jag behöver snabb inläsning. Ibland får man skjuta upp till nästa tentatillfälle för att få det bra inläst. Om lärare planerar fram så kan man vara väl förberedd, men så är det inte alltid. Det är viktigt att man får fram böckerna i tid.

[...]

Det känns som att man aldrig tillmötesgår dyslektiker, t ex vad gäller en tentas utformning. Även lärare känner sig främmande inför speciella behov som dyslektiker.

Dyslexi Linköping

Deltagarna fick även svara på om det är okej om en bok innehåller flera olika röster, vissa delar med syntetisk röst och vissa med mänsklig inläsare, ex syntetiskt register, eller en version med syntetiskt svensk röst och sedan mänskligt inläst engelsk text. De allra flesta ser inget problem med att det skulle vara olika röster bara inte det växlar för tätt.

Jag tycker nog inte att olika röster skulle vara ett problem. Det får inte vara alltför mycket meningsbyggnadsfel. Jag skulle nog kunna testa för att få böcker fort.

Grav synnedsättning Örebro

För samtliga är det okej att få en talbok med register i syntes och resten inläst. Det framkommer önskemål om att det ska vara enkelt att hoppa över fotnoter och register. Flera påtalar att de har svårt att tillgodogöra sig innehållet i en text i de fall då det är många fotnoter som läses upp.

4.7 Eget talsyntesprogram

Det är ett fåtal av deltagarna som använder sig av en egen talsyntes. De som använder en egen gör det framförallt för att hantera kompendier och enstaka kapitel från böcker som går att finna på nätet.

Jag har köpt en scanner för att "fulscanna" in det som jag behöver. Använder sedan Apples egna Voiceover. Den funkar men är inte bäst på något sätt

Synnedsättning Stockholm

Deltagarna fick även svara på om de skulle vilja läsa MTM:s böcker med egen talsyntes. Svaren varierar. Bland de som endast läser inlästa talböcker är det inte intressant att kunna välja en egen talsyntes utifrån att de inte vill eller upplever sig kunna läsa talböcker som är inlästa med talsyntes.

Det är flera som tycker att det är ett okej alternativ, i synnerhet om det skulle innebära att de kan få tillgång till boken snabbare. I grupperna uppstår diskussioner om vilka talsyntesprogram som finns och vilka röster som upplevs bra.

Skulle MTM sörja för att elektronisk text ska finnas tillgänglig bättre? Istället för att lägga tid och pengar på vad som matchar eget behov. MTM och universitetet behöver ha bättre kommunikation så att det inte behöver ligga på bibliotekarierna. Så mycket som möjligt bör tas bort från oss studenter. Någon som har den professionen ska ta ansvar för detta och kunna kommunicera med oss och åt oss.

Dyslexi Linköping

Några är lite tveksamma vilket beror på att de inte är riktigt säkra på hur det skulle gå till och att de upplever sig ha för lite kunskap om de olika programmen.

Jag har provat extremt lite. Jag har provat tidigare och den var dålig. Ofta mer katastrof än bra och för mig har det funnits mycket inläst text, vilket jag tycker är bra.

Koncentrationssvårigheter Linköping

Jag säger också nej. Är det utan tal kan jag inte lyssna i Daisyspelare. Jag pallar inte att sitta vid datorn och plugga.

Grav synnedsättning Örebro

Om det kom ut snabbare så skulle jag välja det. Nu har jag ingen talsyntes på dator, men det hade jag fixat. Bara det funkar på en surfplatta också.

Dyslexi Örebro

4.8 Annan litteratur

Beroende på vilken kurs och på vilken nivå kursen är så varierar andelen litteratur som inte tas fram av MTM (kompendier, artiklar och bibliotekets e-böcker). I vissa fall är andelen litteratur som inte tas fram av MTM uppskattningsvis 50 procent och som lägst runt tio procent.

Vi får en bok och sedan kompletteras den med olika artiklar. Många artiklar.

Koncentrationssvårighet Linköping

I de fall det är litteratur som inte tas fram av MTM hanterar studenterna det lite olika. Flera av dem berättar att de brukar läsa. Andra brukar be att få det inläst av biblioteket eller själva scanna och läser med en talsyntes.

När jag behöver läsa försöker jag så gott jag kan. Jag kan inte skjuta upp saker och vänta på inläsning. Då gör jag vad jag kan, men det tar mycket mer tid. Jag har inte testat att scanna och sådant. Det är en ganska stor tröskel att läsa men det går.

ADHD Linköping

När jag har fått scannade PDF-filer använder jag EasyConverter för att läsa in textdokument och det är problematiskt om det är inskannat som en hel bild. Claro klarar kanske inte det helt till 100 procent.

Grav synskada Stockholm

Flera av de som svarar att de försöker hinna med att på egen hand läsa det som MTM inte tar fram blir nyfikna på hur de andra löst det. Det visar sig att de flesta av de som läser inte känner till att det finns

andra möjligheter.

Det är även väldigt låg kunskap kring de e-böcker som finns på universiteten/högskolorna. Det är få som känner till att det finns. De som känner till har inte testat dem i någon större utsträckning. En av deltagarna berättar att de ibland får uppmärkt i litteraturlistan om boken finns som e-bok.

Jag tycker inte om e-böcker och uppläsningssystemen är annorlunda. Jag använder mycket hellre talboken och har e-boken framför mig.

Dyslexi Linköping

4.9 Framtid

I en avslutande fråga får deltagarna möjlighet att berätta fritt om hur de skulle vilja läsa sin kurslitteratur samt om det är några funktioner som MTM skulle behöva utveckla för att göra det lättare för dem att läsa sin litteratur. Det som framkommer är framförallt ökad kommunikation kring terminsstart dels från MTM och dels från högskolorna och universitetens bibliotek. Flera av deltagarna upplever att de måste veta vilka rättigheter de har för att få rätt förutsättningar och hjälpmedel. De berättar att de ofta ger upp om de behöver gå in i en diskussion för att få rätt förutsättningar. För några andra är det inga problem utan de vet vad de behöver och har inga problem med att argumentera för det.

Konkreta önskemål som framkommer är:

- Möjlighet att hoppa över tabeller, bilder och fotnoter då de upplevs göra det svårt att få ett sammanhang.
- Markera och plocka citat i texten.
- Navigering som gör det möjligt att hänga med i sidhänvisningar och att kunna referera enkelt.
- Mer talböcker med text. Allra helt inlästa böcker med text.
- Daisy-format.
- Fixa buggarna i appen Legimus samt en fungerande navigation.
- Mer information om vilka möjligheter som finns.
- Bra sökfunktioner i programmen.
- Spela upp texten i olika hastighet.

Det kan slutligen konstateras att alla fokusgrupper har inneburit att flera av deltagarna har tipsat varandra om olika funktioner, program, hjälpmedel mm.

Varför måste det vara så svårt att få kurslitteratur som ljudbok på MTM? Borde inte vem som helst kunna få tillgänglighet till det.

Koncentrationssvårigheter Linköping

5. Summerande slutdiskussion

Markör har på uppdrag av MTM genomfört fyra fokusgrupper med studerande som står som prenumeranter av MTM:s talböcker. I följande avsnitt presenteras Markörs analys av resultatet. Som avslutning på avsnittet presenteras Markörs slutsatser i punktform.

5.1 Om deltagarna

Totalt har 31 studenter deltagit utifrån följande fördelning:

- 14 som uppger att de har dyslexi.
- Sju utan diagnos men som har svårt att hantera större textmassor, koncentration, minne eller liknande.
- Två med ADD.
- En med exekutiva svårigheter.
- En med en hjärntumör.
- Sex med synnedsättning (varav tre med grav synnedsättning).

Bland de som deltagit är det 21 kvinnor och tio män. De kommer från en rad olika utbildningar bland annat noteras studerande till lärare, jurister, civilekonom, ekonom, biomedicin, musikvetenskap, sjukgymnast och kulturvetare.

De använder en rad olika hjälpmedel, vilka de använder skiljer sig beroende på vilken information och introduktion de har fått. De beror även på när de fått sin diagnos, om de har en diagnos. Givetvis beror det även på andra faktorer såsom intresse och förkunskaper. Några av deltagarna använder sig enbart av mediaspelaren och i de fall det inte fungerar så väljer de bort talboken och försöker lösa det genom att hinna läsa så mycket som möjligt av litteraturen i tryckt format. Vår upplevelse är att dessa deltagare sällan eller aldrig ställer krav på att få den hjälp de har rätt till utan de väljer hellre att försöka lösa det på andra sätt.

Andra berättar hur de testat en rad olika hjälpmedel och hur de hittat det/de hjälpmedel som fungerar bäst för dem utifrån vilken typ av litteratur som ingår i kursen. Några av dem försöker att var ute i god tid för att beställa litteraturen och ägnar ganska mycket tid för att få rätt förutsättningar för sina studier. I några fall har deltagarna haft återkommande diskussioner med lärare och personal på biblioteken för att få kurslitteraturen i tid och på ett sätt som underlättar studierna. Ett par av deltagarna får alla presentationer och kompendier mailade inför föreläsningarna så att de kan ha dem framför sig på datorn. En av deltagarna som upplevt det som svårt att få biblioteket att se till att litteratur läses in berättar att

han har fått kompisar att läsa litteraturen högt. I andra fall så har man sökt efter litteraturen på nätet och kunnat göra delar av litteraturen tillgänglig genom att konvertera PDF-filer för att sedan kunna använda någon tillgänglig talsyntes såsom Voiceover och ClaroRead.

5.2 Att studera med talbok

När deltagarna studerar med talbok gör de det på lite olika sätt. Det finns de som enbart vill lyssna på inlästa talböcker, som hellre väljer att tillgodogöra sig innehållet i trycktformat snarare än att lyssna på en talsyntes. Andra väljer i första hand de talböcker som har text, vilket allt som oftast innebär att boken syntetiserad. De flesta har texten framför sig för att följa med i texten, däremot har de flesta även boken i tryckt format och en del väljer att hellre följa med i texten i den tryckta boken.

Det är bara några få som använder sig av texten för att markera, söka ord och begrepp. Dessa använder sig av EasyReader eller Readhear. Ett par av deltagarna använder sig av ClaroRead och en av dem berättar hur hon redigerat vissa ord och uttryck för att få det innehållsligt korrekt.

Det råder blandade uppfattningar kring navigeringen. Det finns de som upplever att det överlag fungerar bra medan andra upplever att det är svårt. De som upplever att det är problematiskt med navigeringen är framförallt de som inte använder program anpassade för MTM:s talböcker. Det är bland annat de som läser böcker genom Itunes eller mp3-spelare.

Den största utmaningen tycks för de flesta vara att få tag på kurslitteraturen och att få litteraturen i tid för delkursen/kursen. På kurser som haft samma litteratur under en längre tid är det enklare att få tag i böckerna, medan det är svårare på nya kurser och på fördjupnings- och påbyggnadskurser då kurslitteraturen sällan består av böcker utan mer av kompendier och artiklar i större utsträckning. Det är även svårare i uppsatsarbetet då litteraturen inte är given från start utan bygger på val av ämne för uppsatsen.

Flera av deltagarna berättar om hur de varit sjukskrivna och hur de upplevt att de har haft svårt att hinna med att läsa på helfart.

Det är enbart några få som har använt sig av bibliotekens e-böcker. De allra flesta känner inte till att det kan finnas kurslitteratur i form av e-bok. Om de ska använda sig av e-boken behöver de mer kunskap om vilka möjligheter det finns.

5.3 MTM:s talböcker

Det finns en positiv bild kring MTM och talböckerna från MTM. Det kan även konstateras att MTM som myndighet är ganska anonym för målgruppen, det är inte tydligt vilken roll myndigheten har. Flera efterfrågar mer information och då gärna i samband med terminsstart.

Det som kan bli bättre är framförallt leveranstiderna. Det är lång tid att vänta för att få talboken och i de fall litteraturen är till en delkurs hinner den första tentan ofta vara innan talboken har levererats vilket innebär att många får försöka tillgodogöra sig innehållet på annat sätt. Risken för att hamna efter i studierna är påtaglig.

Flera ifrågasätter om det inte går att ha ännu bättre framförhållning och en bättre samordning mellan lärosäten och MTM. Det upplevs som en brist att det ska hänga på den enskilda studenten för att litteraturen ska finnas tillgänglig. Flera påtalar att de förmodligen inte är de första och sannolikt inte de sista som studerar med en läsnedsättning.

MTM:s inläsningar upplevs som bra. Det framkommer enskilda synpunkter på olika typer av inläsare och konstigheter som kan uppstå i de fall inläsare inte har tillräckliga förkunskaper om ämnet. Även talsyntesen Tora upplevs som bra. De som lyssnar på talsyntes menar att Tora är en av de bättre som finns att lyssna på. De deltagare som upplever Tora som bristfällig upplever samma problem med samtliga talsynteser.

Det är få talböcker från MTM som inte har gått att läsa. De problem som har dykt upp har handlat om leverans av fel format, punktskrift i stället för talbok eller CD-skivor i stället för mp3-fil. I några fall har det varit konstigheter med texten, bland annat att text saknats.

5.4 Förbättringar och önskemål

Då en av de största utmaningarna för de studerande är att få litteraturen i tid svarar närapå samtliga att de är intresserade av att kunna få en bok snabbt levererad. De önskar dock att de kan få en mer noggrant kontrollerad leverans senare, men att en första snabb leverans gör det enklare för dem att kunna ligga i fas med studierna.

Att kunna få boken i ett e-format som de sedan själva gör tillgängligt väcker även det intresse bland deltagarna. Det är dock en större tveksamhet kring hur det ska gå till och vilka krav som ställs på dem själva. De tror på idén förutsatt att de kan få hjälp med en talsyntes.

5.5 Lässtrategier

Deltagarna i de fyra fokusgrupperna har olika strategier för att studera med talböcker. Det kan konstateras att det finns några gemensamma nämnare och att deltagarna utifrån sitt användande skulle kunna grupperas enligt följande:

- De som i princip enbart lyssnar på talboken.
- De som använder sig av talboken som komplement till den ordinarie kurslitteraturen.
- De som använder sig av talboken med text som ersättning för kurslitteratur.

5.5.1 De som i princip enbart lyssnar på talboken

I denna undersökning är det enbart några enstaka som enbart lyssnar på talboken. Att de enbart använder sig av talboken är i och för sig inte hela sanningen då de även använder sig av bland annat Zoomtext för mindre textmassor och bilder samt av punktskrift. De är vana att tillgodogöra sig talboken oavsett om det är en talsyntes eller en inläst bok. För denna målgrupp är det viktigt att talboken finns och i de fall den inte finns är en snabb leverans att föredra. I de fall talboken dröjer innebär det att de i sina studier inte kan tillgodogöra sig hela innehållet då de har begränsad tillgång. Det framkommer också att det varit situationer då de hamnat efter i studierna på grund av att de inte haft litteraturen i tid till tentamen.

5.5.2 De som använder sig av talboken som komplement till den ordinarie kurslitteraturen

De som använder sig av talboken som komplement till den ordinarie kurslitteraturen föredrar att få den som inläst. De upplever att det är svårt att tillgodogöra sig den syntetiska rösten. Flera av dessa använder sig inte av hjälpmedel i någon större utsträckning. Här återfinns flera av de som inte har någon diagnos men som har en låg läshastighet samt koncentrationssvårigheter av olika slag.

När de ska lyssna väljer de i regel att lyssna via en mediaspelare på datorn eller på telefonen. Flera av dem använder sig av Itunes eller motsvarande för Android-telefoner. De lyssnar ofta på talboken för att få en ökad koncentration. De har ofta även den tryckta boken tillgänglig för att till exempel kunna göra markeringar. Flera av dem berättar att de ofta lyssnar när de är ute och går eller fixar med annat. Dock påtalar de att det tar tid att lyssna på böckerna.

Bland de som använder talboken som komplement återfinns de flesta av de som inte riktigt vet vad de har för rättigheter, de vet heller inte vilka olika hjälpmedel som finns tillgängliga. Vår upplevelse är att

denna grupp kan behöva stöd och hjälp för att på bästa sätt kunna nyttja talboken. I de fall de inte får tekniken att fungera för t ex Legimus väljer de hellre att lyssna via mediaspelaren och får då inte med de funktioner som kan komma att underlätta för dem framöver.

5.5.3 De som använder sig av talboken med text som ersättning för kurslitteratur

Denna grupp har i regel god kunskap om de olika funktioner som finns i de olika programmen. Flera av dem berättar att de framförallt använder sig av appen Legimus, EasyReader eller Readhear.

Ett par stycken använder sig av möjligheten att jobba med texten genom programmet. De upplever inte att de har behov av den fysiska kurslitteraturen utan finner talboken som ett fullvärdigt komplement.

Det kan även konstateras att denna grupp har en god uppfattning om vilka rättigheter de har när det gäller anpassningar och möjligheter till att få litteraturen tillgänglig. Flera av dem berättar hur de bland annat kommit överens med lärare om hur de ska kunna genomföra tentor på bästa sätt, men även att de ser till att få material e-mailat till sig inför föreläsningar.

5.6 Markörs slutsatser

Markörs slutsatser från undersökningen är:

- Se över hur de olika "lässtrategierna" kan mötas utifrån deras behov. Den grupp som upplevs behöva mest stöd är de som använder talboken som komplement. De behöver ökad kunskap kring rättigheter men även kring vilka hjälpmedel som finns. De behöver även en del stöd för att komma igång och att lära sig hur de olika hjälpmedlen fungerar. Denna grupp söker inte alltid svar själva.
- Se över möjligheten till att erbjuda snabba leveranser. Den stora utmaningen för samtliga deltagare är tillgängligheten av litteratur i samband med uppstart. I vilken utsträckning är det möjligt att i samråd med studenterna delleverera?
- Se över möjligheten att leverera litteratur i e-format, framförallt till de som har god kunskap och mognad gällande användandet av talböcker med text.
- Utveckla och marknadsför Legimus, då det framkommer att många läser talboken i telefoner och/eller surfplatta.